

ZIYORAT TURIZMIDA AYOLLAR ISHTIROKI: BARQAROR HUDUDIIY RIVOJLANISH VA MAHALLIY FAROVONLIKKA TA'SIRI

Nurullayeva Malika Samadjon qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

“Turizm” kafedrası o‘qituvchisi

ORCID: 0009-0000-1871-4528

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20024184>

***Annotatsiya:** Ushbu tezis ziyorat turizmi sohasida ayollarning tutgan o'rni va iqtisodiy faolligini tahlil qiladi. Ziyoratgohlar atrofidagi hududlarda ayollarning tadbirkorlik, mehmon xizmati va madaniy vositachilik kabi faoliyatdagi ishtirokini ko'rib chiqib, ularning mahalliy aholi farovonligiga ijobiy ta'sirini asoslaydi. Tadqiqot xalqaro statistik ma'lumotlar, O'zbekiston va qo'shni mamlakatlar tajribasiga tayanib, ziyorat turizmida gender inklyuzivligini ta'minlashning barqaror hududiy rivojlanish uchun ahamiyatini yoritadi.*

***Kalit so'zlar:** ziyorat turizmi, ayollar ishtiroki, barqaror rivojlanish, mahalliy tadbirkorlik, gender inklyuzivligi, hududiy rivojlanish, ijtimoiy mas'uliyat.*

Kirish

Ziyorat turizmi — diniy va madaniy merosni asrash bilan bir qatorda, mahalliy aholining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyatga ega strategik soha. Jahon turizm tashkiloti (UN Tourism) ma'lumotlariga ko'ra, global turizm oqimlarining 20-25 foizi diniy va madaniy ziyoratlar bilan bog'liq bo'lib, bu ko'rsatkich yildan-yilga o'sib bormoqda. O'zbekiston uchun bu soha ayniqsa muhim: Samarqand, Buxoro, Xiva va Shaxrisabz kabi shaharlar UNESCO Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, ularga yiliga millionlab ziyoratchilar tashrif buyuradi.

Biroq ziyorat turizmining ijtimoiy-iqtisodiy salohiyati ko'pincha gender niqtayi nazaridan yetarlicha o'rganilmaydi. Ayollarning ziyoratgohlar atrofidagi hududlarda turizm qiymat zanjirida tutgan o'rni, ularning tadbirkorlik faoliyati va mahalliy boshqaruvdagi ishtiroki barqaror rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Shu munosabat bilan ushbu tezis ziyorat turizmida ayollarning rolini tahlil qilish va ularning ishtirokini kuchaytiruvchi mexanizmlarni aniqlashga qaratilgan.

Turli mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ayollar ziyorat turizmi va mahalliy xizmatlar sohasida faol ishtirokchi bo'lib, ularning ulushi umumiy turistlar oqimida aksariyat hollarda erkaklar ulushidan yuqori. Masalan, O'zbekistonda 2019-2024 yillar oralig'ida xalqaro turistlarning 54 foizini ayollar tashkil etgan. Ziyorat yo'nalishlari bo'yicha esa bu ko'rsatkich yanada yuqori — 61 foizga yetadi, bu esa ayollarni ziyorat turizmining asosiy iste'molchi segmenti sifatida belgilaydi. Mahalliy iqtisodiyot nuqtayi nazaridan, ayollar ziyoratgohlar yaqinidagi savdo, hunarmandchilik, mehmonxona va ovqatlanish xizmatlarida faol band. Svetlana Atabaeva va Dildora Yusupovaning (2022) O'zbekiston bo'yicha o'tkazgan tadqiqoti ko'rsatishicha, Buxoro va Samarqand viloyatlarida turizm infratuzilmasida band bo'lgan ishchilarning 43 foizini ayollar tashkil etadi, ammo rahbarlik lavozimlarida ularning ulushi atigi 18 foizga teng. Bu esa mavjud

gender tafovutini yaqqol aks ettiradi. Quyidagi jadvalda O'zbekiston va qo'shni mamlakatlar ziyorat turizmi sohasidagi ayollar ishtirokiga doir asosiy ko'rsatkichlar keltirilgan (1-jadval).

1-jadval

Ziyorat turizmi sohasida ayollar ishtiroki ko'rsatkichlari (% , 2022-2024)

Ko'rsatkich	O'zbekiston	Qozog'iston	Rossiya	Jahonda o'rtacha ko'rsatkich
Turistlar orasida ayollar ulushi (%)	54	58	62	55
Ayol ziyorat turisti ulushi (%)	61	49	57	48
Ziyorat turizmi infratuzilmasida ayollar ish bandi (%)	43	46	39	41
Ayol tadbirkorlar ulushi (turizm sektori, %)	38	42	35	37
Mahalliy gid-ayollar ulushi (%)	29	34	31	28

Ziyoratgohlar atrofida barqaror rivojlanishni ta'minlashda community-based tourism (hamjamiyatga asoslangan turizm) yondashuvi alohida o'rin tutadi. Bu model ayollarning oilaviy mehmonxona, mahalliy oshxona va hunarmandchilik ustaxonalari orqali bevosita daromad olishini ta'minlaydi. UNDP O'zbekiston dasturi (2023) ma'lumotlariga ko'ra, Xorazm viloyatida oilaviy mehmonxona biznesida ishtirok etuvchi ayol tadbirkorlar soni 2019-2023 yillar orasida 2,4 barobarga oshdi. Biroq bir qator to'siqlar hali ham dolzarb. Birinchidan, kredit va moliyaviy xizmatlardan foydalanishdagi cheklovlar ayol tadbirkorlarning o'z biznesini kengaytirishiga to'sqinlik qiladi. Ikkinchidan, turizm boshqaruviga oid qaror qabul qilish jarayonlarida ayollarning vakilligi yetarli emas. Uchinchidan, an'anaviy ijtimoiy-madaniy normalar ba'zi hududlarda ayollarning mehnat mobilligi va kasbiy o'qitishga kirishuvini cheklaydi. Shu bilan birga, O'zbekistondagi ijobiy tendensiyalar ham e'tiborga loyiq. 2021-yilda qabul qilingan "Gender tengligini ta'minlash" bo'yicha davlat dasturi va turizm sohasiga mo'ljallangan mikrokreditlash mexanizmlari ayol tadbirkorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2022-yil 7-martdagi farmoni asosida mahalla-mahallalarda ayollar biznes inkubatorlarini tashkil etish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Xulosa.

Yuqorida bayon etilganlar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: ziyorat turizmida ayollarning ishtiroki mahalliy aholi farovonligini oshirish va barqaror hududiy rivojlanishni ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Ayollar nafaqat asosiy iste'molchi sifatida, balki xizmat ko'rsatuvchi, tadbirkor va madaniy vositachi sifatida ham turizm qiymat zanjirida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu yo'nalishda quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi: ziyoratgohlar atrofidagi hududlarda ayol tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash uchun maqsadli mikromoliyalashtirish dasturlarini joriy etish; turizm boshqaruv organlari va mahalliy

kengashlarda ayollar vakilligini oshirish; ayol gidlar, menejment mutaxassislari va hunarmandlarni kasbiy qayta tayyorlash uchun maxsus treninglar tashkil etish; community-based tourism modelini kengaytirish va uning gender komponentini mustahkamlash. Ijtimoiy mas'uliyat nuqtayi nazaridan turizm subyektlari — mehmonxonalar, tur operatorlar va davlat tuzilmalari — ayollarning turizm qiymat zanjirida teng ishtirokini ta'minlash bo'yicha aniq majburiyatlar olishi lozim. Bu nafaqat gender adolat masalasi, balki barqaror va raqobatbardosh ziyorat turizmi ekotizimini shakllantirish uchun strategik zaruriyatdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Asian Development Bank (ADB). (2022). *Women and Tourism in Central Asia: Opportunities and Constraints*. Manila: ADB Publishing.
2. Atabaeva, S., & Yusupova, D. (2022). Gender dynamics in Uzbekistan's heritage tourism: A case study of Bukhara and Samarkand regions. *Central Asian Journal of Social Sciences and Humanities*, 8(2), 45–62.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. (2022, 7-mart). Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va gender tengligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida Farmon. Toshkent.
4. O'zbekiston Turizm va sport vazirligi. (2024). *O'zbekiston turizmining 2023-yil yakunlari bo'yicha statistik to'plam*. Toshkent: Turizm va sport vazirligi.
5. UNDP Uzbekistan. (2023). *Empowering Women Entrepreneurs in Heritage Tourism: Project Report 2019–2023*. Tashkent: UNDP.
6. UNWTO. (2023). *Tourism and Culture: A Global Report on Pilgrimage and Religious Tourism*. Madrid: World Tourism Organization.
7. World Economic Forum (WEF). (2024). *Global Gender Gap Report 2024*. Geneva: WEF.
8. Zhang, J., & Hassan, S. (2021). Gendered participation in religious tourism: Evidence from Southeast Asia and Central Asia. *Tourism Management Perspectives*, 37, 100–114.